

Aportacions al coneixement de la topografia urbana d'Iesso (Guissona, la Segarra)

I. Garcés, N. Molist i J.M. Solias

1. INTRODUCCIÓ

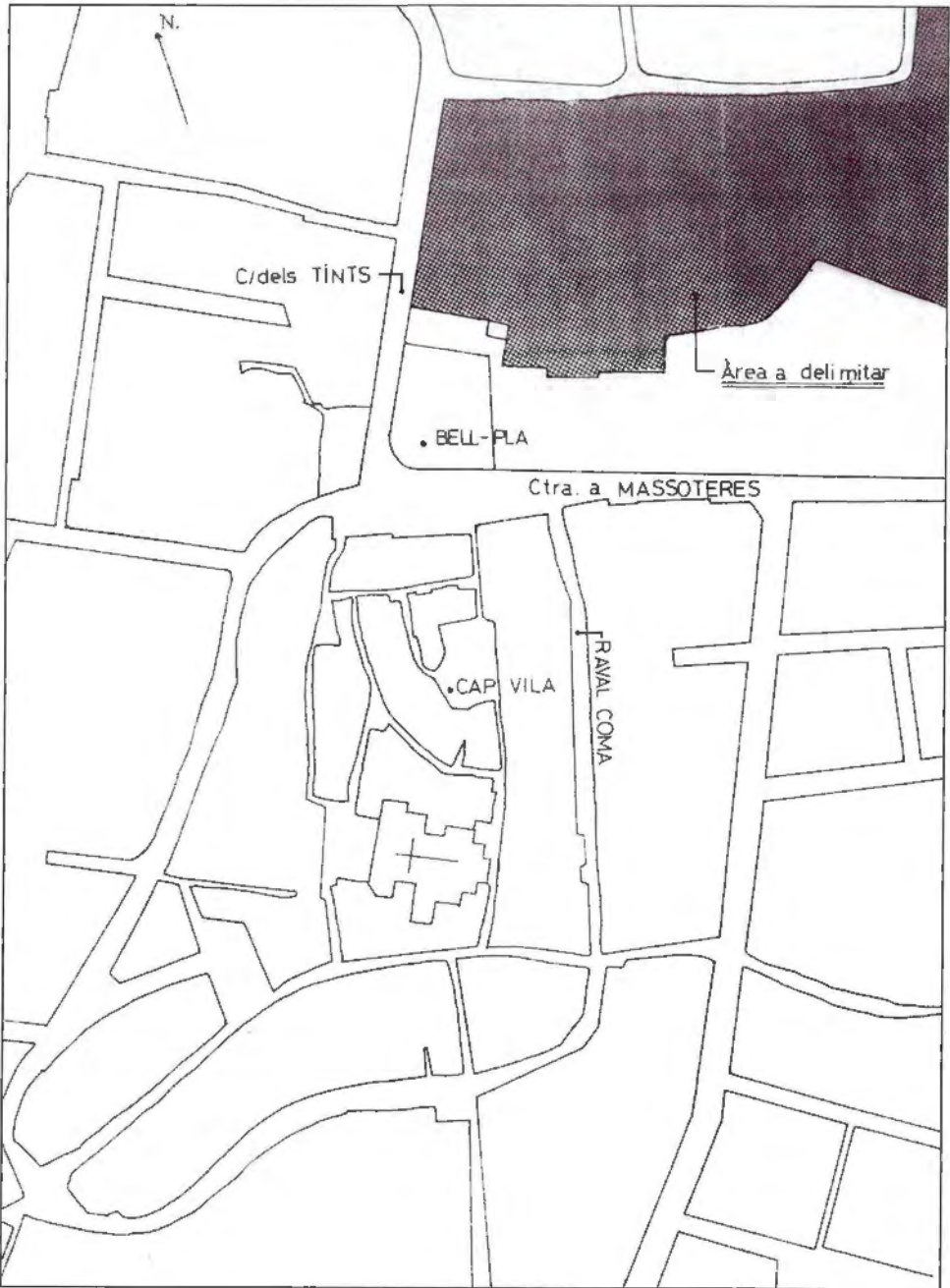
Iesso és un municipi romà localitzat sota l'actual vila de Guissona (la Segarra, Lleida), (Guitart i Prevosti, 1982; Garcés, Molist i Solias, 1989; on es recull tota la bibliografia sobre el tema). Es troba a l'extrem nord-est de la conca del riu Sió. La plana, al bell mig de la qual se situa, reuneix unes condicions excel·lents per al seu aprofitament agrícola. Ajuda a aquest fet l'abundància de sorgències d'aigua, especialment al costat del nucli urbà.

Les seves coordenades geogràfiques són les següents: 4° 58' 40" E i 41° 46' 50" N.

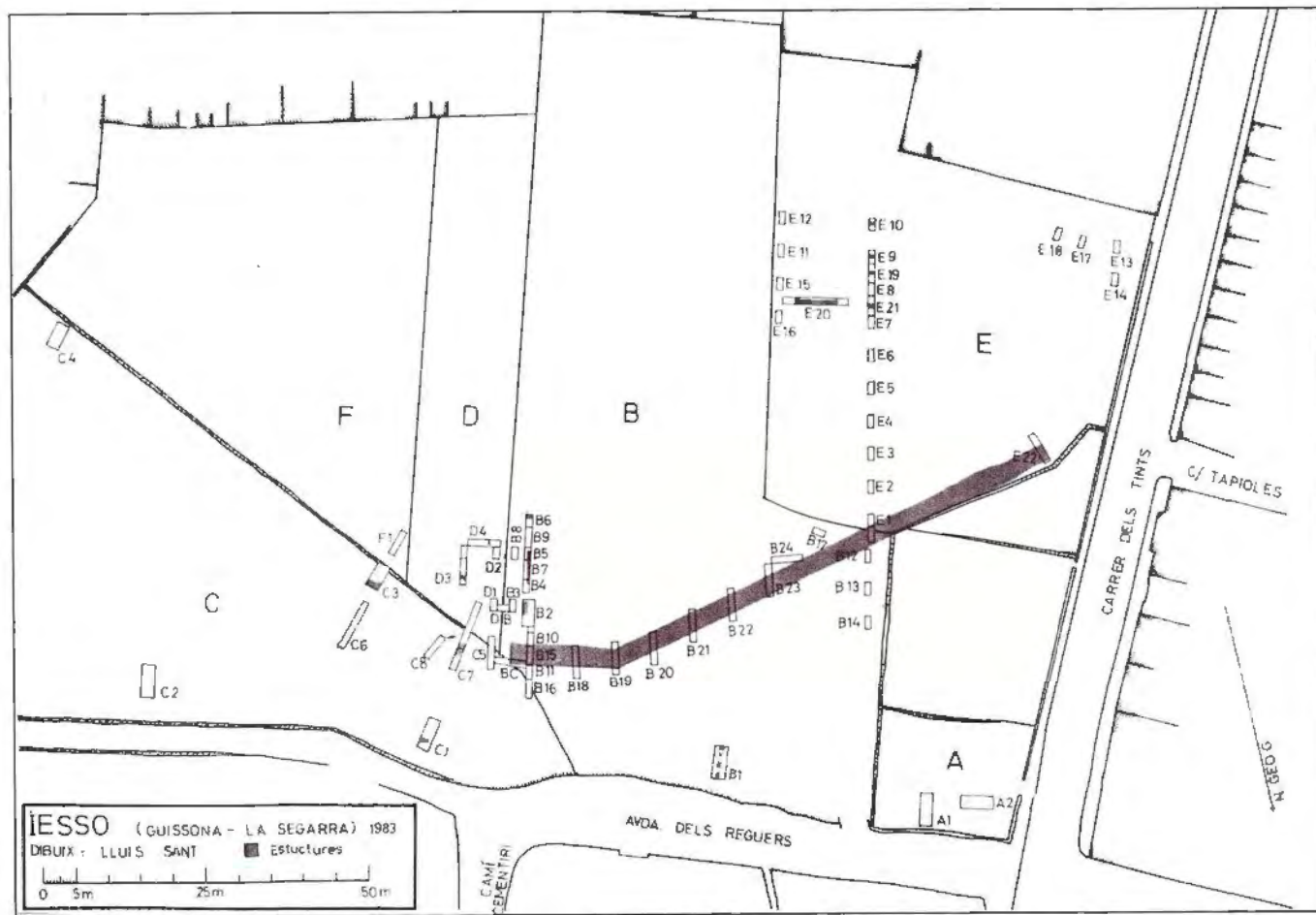
La intervenció, fruit de la qual neix aquesta comunicació, va tenir lloc els darrers mesos del 1983 i tenia com a objectiu la delimitació de la ciutat romana, després de la incoació del seu expedient de declaració de monument. Aquesta necessitat de base va fer que s'hagués de donar preferència a les dades en extensió sobre les que podia oferir una excavació en profunditat.

D'altra banda, ens trobàvem amb un vast terreny de 19.693,2 m², àrea dels terrenys afectats per la resolució de la Conselleria de Cultura de la Generalitat de Catalunya. En aquesta enorme extensió de terreny, es van poder descobrir els límits emmurallats de la ciutat, amb un total real de 251,5 m² d'excavació, repartits entre seixanta-sis cales concentrades a la part W de la zona (lám. I i II).

Creiem important de presentar aquesta aportació en les jornades sobre romanització per diverses raons; la primera és l'incipient estat de la investigació sobre la romanització a la província de Lleida; la segona és la importància del municipi d'*Iesso* dins el context de la romanització del sector nord-est de la Tarraconense, i, l'última, el desig de donar a conèixer unes dades prou importants sobre la topografia urbana de la ciutat que, fins ara, romanen inèdites.

LAMINA I. Terreny per delimitar, 1983 (Guissona, la Segarra)

LAMINA II. Situació de les cales de prospecció i tram de la muralla romana d'Ieso

2. EXCAVACIÓ DEL 1983. DADES TOPOGRÀFIQUES

Seguidament, passarem a veure els trets més significatius dels resultats topogràfics de l'excavació (una informació completa a Garcés, Molist i Solias, 1989). En l'excavació, es van trobar elements tant de l'articulació interna de la ciutat com de fora d'aquesta, però sobretot, destaca per la seva importància, al nostre entendre, la localització de la muralla que tancava el *pomerium* d'*Iesso*. En primer lloc, descriurem el *vallum*, per passar, tot seguit, a l'estructura interna.

2.1. LA MURALLA

La muralla es va seguir en un total de 85 m del seu perímetre, i presentava dos trams diferents: un orientat al nord-oest, amb un total de 70 m de parament, mentre que l'altre estava orientat al nord i tenia un total de 15 m de llarg. Mostrava, a l'extrem est, la porta nord, travessada pel *kardo* màxim. La cantonada formada pels dos llenços de muralla no tenia cap tipus de reforç especial. L'amplada de la muralla era variable, i anava dels 2,80 m als 3,40 m (lâm. II). El llenç nord-est de la muralla, a l'est de la porta nord, estava molt arrasat i quasi no en quedava res.

S'han conservat molt poques filades del parament en el tram excavat; una o dues, en la majoria de les cales on es va localitzar, exceptuant una en què es conservaven tres filades. Cal remarcar, així mateix, que, en alguns dels sondeigs, era evident i notori el saqueig dels carreus, per a un reaprofitament posterior.

En les diferents cales, es va poder comprovar la tècnica constructiva de la muralla. Aquesta es trobava formada per dos paraments, l'intern i l'extern, de característiques similars, i un farciment a l'interior.

Ambdós paraments, l'intern i l'extern, estaven formats per grans carreus de pedra seca, en *opus quadratum*. Aquests carreus són de mides irregulars. El farciment intern era compost per pedres de forma i grandària irregular i per terra. No estaven unides amb morter de cap tipus. L'amplada d'aquest farciment era variable, i aquest fet era conseqüència de la variabilitat de mides dels carreus que formaven el parament del *vallum*: de 2,40 m a 1,60 o 1,80 m.

A les cales on es va localitzar la muralla no es va trobar cap torre o indicatiu d'aquesta. És possible, doncs, que la muralla d'*Iesso* no en tingués. Malgrat això, cal destacar, per l'interès que té, el reforçament de la muralla que apareix a la banda oest de la porta nord: en aquest punt, es va localitzar un mur transversal que unia el parament intern amb l'extern, realitzat, així mateix, amb grans carreus i que, per tant, ens mostra una tècnica constructiva que tracta d'evitar la separació total entre les dues cares de la muralla, i li dona una cohesió molt més gran.

No es pot calcular exactament l'amplada de la porta, encara que sí la del carrer, gràcies als murs de façana de les cases. L'amplada és, aproximadament, de 5,6 m. El paviment d'aquest carrer era format per petits còdols i cobert per una fina capa de graves, sorra i fragments esmicolats de ceràmica i petites lloses de pedra col·locades de forma horitzontal, vo-

rejan-lo. A la banda oest de la porta, es va localitzar el *vallum*, mentre que a la part oriental es va localitzar un gran bloc ben escairat, orientat nord-est/sud-oest, de dimensions considerables ($1,40 \times 0,86$ m). A la cara superior del bloc, es trobava afaiçonada la polleguera de la porta de la ciutat, orientada aquesta nord-sud, en la mateixa direcció del carrer i, per tant, desviada respecte als eixos centrals del carrer. La polleguera estava formada per un rebaix de forma rectangular (les mides del qual eren les següents: $64 \times 14 \times 2$ cm), en el qual s'havia excavat un altre rebaix de forma cilíndrica (de 24 cm de diàmetre i 8 cm de fondària).

L'*intervallum* de la muralla d'Iesso va ésser localitzat parcialment en algunes de les cales de sondeig, bé sigui per les restes de paviment (format per pedra petita i de preparació regular) o bé per l'existència d'altres estructures que el delimitaven. La possible amplada d'aquest *intervallum* devia ser de 8,5 m.

2.2. ELS CARRERS

L'excavació d'urgència va donar com a resultat la troballa de dos carreus de la retícula interna de la ciutat: el *kardo* màxim, que travessava la ciutat de nord a sud, i un dels *kardines* menors, situat a l'oest del primer. El paviment del carrer, ja descrit anteriorment, presentava un lleuger pendent descendent vers el nord. Les línies de façana dels murs de les cases del *kardo* màxim marquen una amplada aproximada de 5,6 m.

Una claveguera i un paviment marcarien el traçat d'un possible *kardo* secundari situat a l'oest del carrer principal al qual feiem referència anteriorment. A l'oest d'aquest *kardo* minor, es van localitzar una sèrie d'estructures que pertanyen a diverses habitacions. Així mateix, es van trobar restes d'habitacions a banda i banda del *kardo* màxim.

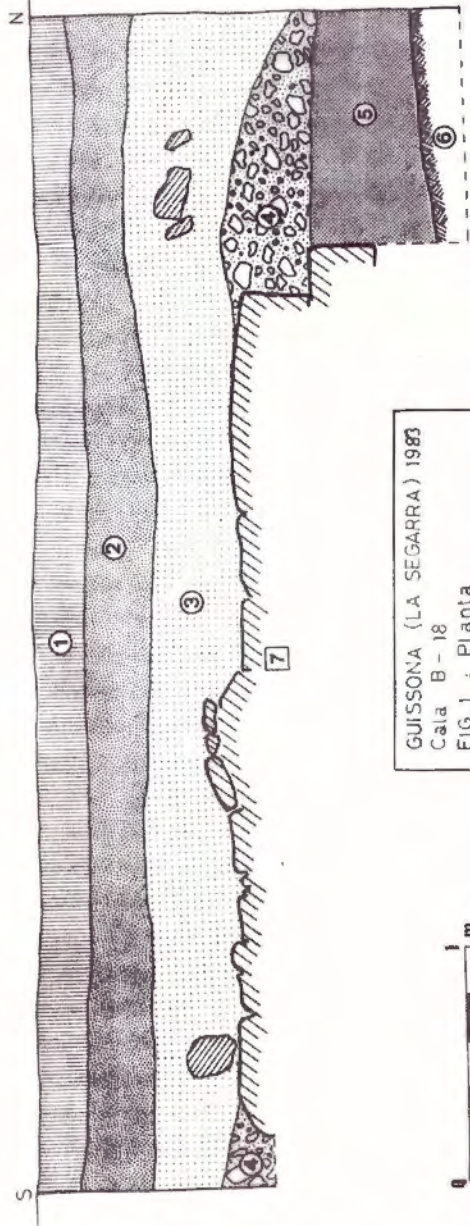
Cal fer esment, per acabar, que a l'exterior de la muralla es van poder localitzar restes d'algunes estructures i nivells estratigràfics amb materials d'època romana.

3. CRONOLOGIA

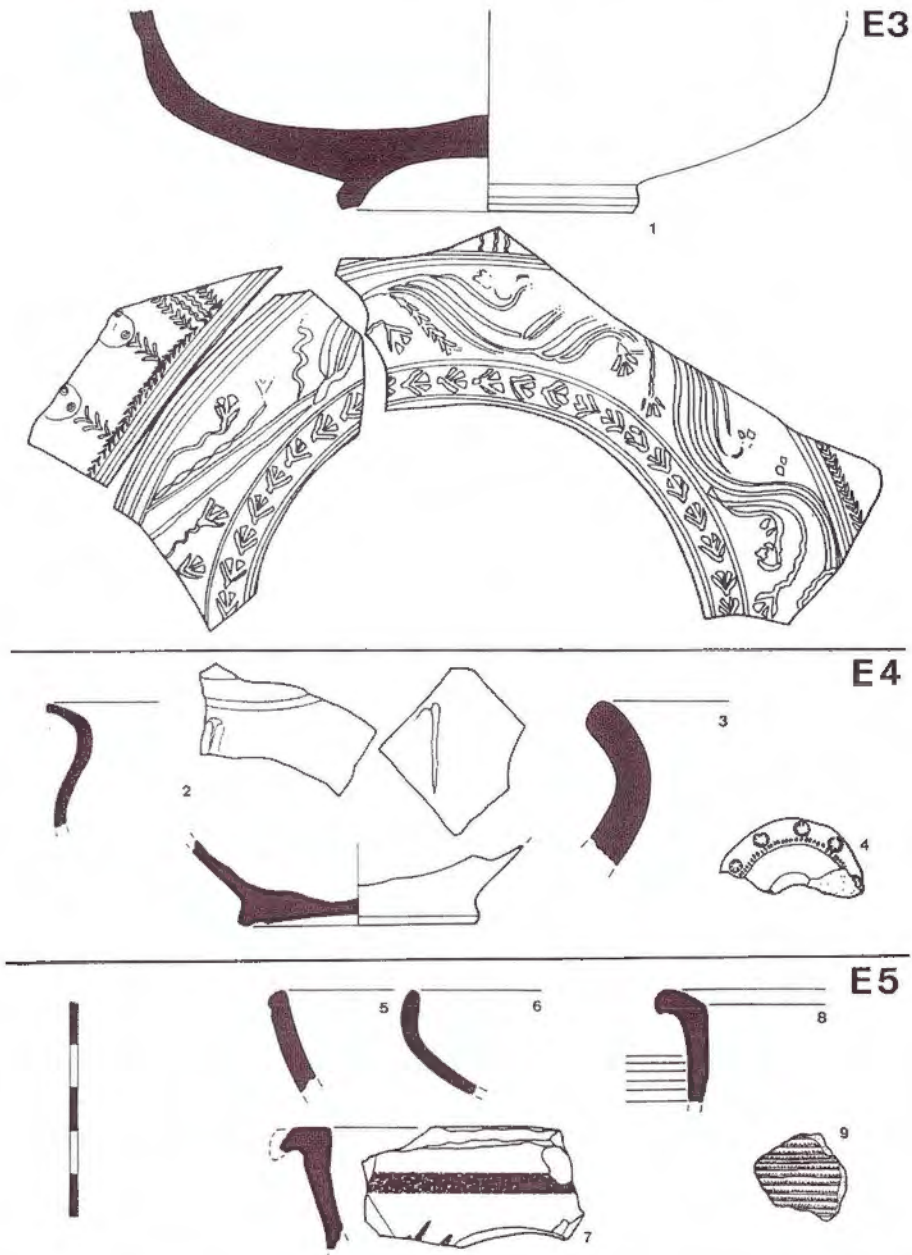
3.1. LA FUNDACIÓ DE LA MURALLA

Aquesta datació és donada pel sondeig efectuat a la part exterior de la muralla a la cala B-18 (làm. III, fig. 1 i 2 i làm. IV).

Al nivell inferior, corresponent a la banqueta de la muralla, trobem, encara que molt esmicolat, material datable en època republicana. Es tracta de fragments de ceràmica campaniana A tardana, encara que sense forma, i de ceràmica campaniana Beoide. Tenim diversos bocins amb la forma d'aquest darrer tipus ceràmic, però aquesta sempre és la mateixa, la forma Lamboglia 1/Morel 2.320-30, datable en totes les seves variants, entre el darrer quart del segle II aC i el primer quart del segle I aC. A aquest material, s'associen fragments sense forma de ceràmica de parets fines, així com de ceràmica ibèrica pintada i àmfora de boca plana. El conjunt del material, per tant, ens mostra un ambient plenament típic del moment cronològic donat per les ceràmiques de vernís negre (làm. IV E5).

GUISSONA (LA SEGARRA) 1983
 Cala B - 18
 FIG 1 : Planta
 FIG 2 : Secció

LÀMINA IV. 1) Terra sigil·lada hispànica. Fons Drag. 29. 2) Vora, fons i cos de vas de parets fines. 3) Ceràmica de cuina. 4) Fragment de fusaïola. 5) Campaniana B. Forma Lamb. 1. 6) Ceràmica de torn oxidada. 7) Ceràmica ibèrica pintada. 8 i 9) Ceràmica modelades a mà.

El problema que es presenta és el de saber si aquest nivell de terra és un terraplè del moment de la banqueta (com semblaria indicar el fet de no diferenciar-se cap tipus de fossa de fonamentació) o bé si aquesta es va incloure amb posterioritat a aquest estrat. Les reduïdes dimensions de la part excavada dificulten enormement la interpretació exacta de les dades arqueològiques en la relació entre l'estructura i l'estrat de base.

A aquest problema cal afegir que l'estrat immediatament superior, compost per una terra amb abundants pedres petites, que semblaria poder-se interpretar com un enrunament del llenç de muralla, no es pot datar amb precisió per la manca de ceràmiques d'importació o altres materials amb una cronologia pròpia, prou acurada, ja que la totalitat del material es composava de ceràmiques de parets fines (encara que sense forma), ceràmiques grolleres a mà i ceràmica comuna.

3.2. UTILITZACIÓ DE LA MURALLA

En dues de les cales en les quals es localitzà la muralla, es van rebaixar nivells que s'adossaven a la cara vista d'aquesta. La datació dels estrats als quals hem fet esment és força similar. En una de les cales, va aparèixer un bol de terra sigil·lada hispànica, forma Dragendorff 37, que es pot datar aproximadament a partir del 75 de l'era, encara que no té una cronologia final precisa. A l'altra cala, el material que permet de datar és un fragment de terra sigil·lada sud-gàl·lica, forma Dragendorff 24/25, amb una datació entre el 20 i el 70 de l'era. A cap dels dos llocs no va aparèixer associada a aquestes ceràmiques la terra sigil·lada clara A, per la qual cosa caldria datar la informació de l'estrat a partir del darrer quart del segle I, però sense arribar a la fi del segle.

3.3. EL DESMUNTATGE DE LA MURALLA

La datació de l'amortització del *vallum* és força clara, ja que va quedar al descobert en onze cales del total practicades, la qual cosa ens ha proporcionat un bon volum de material que ens permet afirmar que ja va ser desmuntada en època romana.

La major part de les vegades que es van documentar rases modernes, aquestes es trobaven tan sols sobre els carreus conservats del parament, és a dir, que havien estat fetes amb la intenció de trobar pedres escairades per a la construcció.

Els estrats romans que es troben sobre la muralla arrasada tenen una cronologia força uniforme, *sensu lato*, i a les diferents cales, sempre trobem associats diversos tipus ceràmics. A més de les diferents classes de ceràmica comuna, tenim ceràmica africana, tant la de cuina com la de taula. La de cuina presenta el repertori habitual d'olles de vora ametllada i plats, tapadores de vora fumada, cassoles Lamb. 11/Hayes 23, etc. També apareixen fragments de ceràmica africana de taula, tot i que es troba molt fragmentada i no s'ha pogut recollir cap forma identificable.

Entre la vaixel·la fina, de fabricació europea, es troba representada bàsicament la terra sigil·lada hispànica, documentada en les formes Dragendorff 15/17, Dragendorff 29 i

Dragendorff 37, a la qual s'associa la terra sigil·lada sud-gàl·lica, amb els tipus Dragendorff 29 i Dragendorff 35, encara que val a dir que aquesta ceràmica és molt minoritària respecte a l'altra.

A cap dels conjunts no apareix ceràmica fina baix imperial (africana C, terra sigil·lada lucente, africana D, etc.), per la qual cosa caldria datar l'amortització total del mur de la ciutat a partir de la primera meitat del segle II fins a un moment indeterminat del segle III de l'era.

Les úniques formes identificables trobades al darrer paviment de la porta pertanyien a ceràmiques de cuina africana de la forma Òstia III, que es data entre els segles III i IV (Carandini, 1982). No es pot arribar a precisar més a causa de l'estat de fragmentació en què es troba el material recuperat, però donen una idea cronològica aproximada.

Cal remarcar que en tota l'excavació (seixanta-sis cales) la presència de materials baix imperials ha estat molt minsa (per exemple, de ceràmica grisa estampada tan sols hi ha un fragment i, a més, recuperat d'un estrat superficial). Aquest fet pot dur a conclusions interessants que semblen indicar un cert retrocés en l'àrea urbana en una època força llunyana.

4. CONCLUSIONS

Les condicions naturals de Guissona han fet possible l'assentament de poblacions estables i sedentàries en la zona, almenys des del bronze final fins als nostres dies, tal com demostren les restes arqueològiques.

El poblament al bronze final és conegut mercès a una excavació dirigida per Josep Colomines (Colomines, 1941, p. 35-38; Almagro, 1952, p. 180-183; Ruiz Zapatero, 1985, p. 311).

Encara que deficientment coneguda, l'època ibèrica és constatable a Guissona, almenys per les ceràmiques de vernís negre (Maluquer, 1974, p. 435): ceràmica àtica tipus St. Valentí (Maluquer, 1974, p. 435), taller de les petites estampilles (Sanmartí, 1975, p. 172) i taller de les tres palmetes radials (Sanmartí, 1978, vol. II, p. 584), contràriament a l'afirmació de Guitart i Prevosti (1982, p. 366), que valoraven negativament l'opinió de J. Colomines respecte a una continuïtat en la vila.

La introducció de models romans a les terres de l'interior de Catalunya ha estat fins a la data molt poc coneguda. Si d'una banda el sector litoral té una forta tradició investigadora, el sector de Lleida ha començat tan sols molt recentment a incorporar dades provinents d'excavacions modernes i s'ha iniciat la revisió de materials antics.

És per això que es fa difícil, en el moment actual, copsar la importància real de la romanització i, especialment, la data en què comença a anul·lar els patrons indígenes en aquesta zona. D'ací la importància que, al nostre judici, revesteixen les troballes efectuades a Guissona.

L'edificació d'una muralla romana a finals del segle II aC - inicis del segle I aC a Catalunya, com és el cas, reforça la data del primer gran impacte de la romanització efectiva d'aquest territori (Guitart, 1976; Prevosti, 1981 *a* i *b*; Solias, 1982; Aquilué *et alii*, 1984;

Casas i Nolla, 1983; Blajot *et alii*, 1985). De nou, l'arqueologia mostra que el canvi de l'organització del territori no es va limitar a ésser un fet puntual en una zona de la costa, sinó que va ésser un fenomen que va afectar molt profundament tot el nord-est de la península Ibèrica.

Ens trobem davant d'una construcció en *opus quadratum*, però en la qual el gruix del mur no és fet amb pedra escairada sinó amb un rebliment de terra i pedres, deixant els grans carreus per a les dues cortines. Cal afegir que també hi ha murs travessers que lliguen un parament amb l'altre. Els antecedents d'aquest sistema constructiu es troben bàsicament a l'àrea etrusca; de fet, Lugli defineix aquesta forma de construir com «maniera etrusca» (Lugli, 1957, p. 175 i s.), amb paral·lels clars a les ciutats de Caere (Lugli, 1957, p. 176), Tàrent (Lugli, 1957, p. 176), Perugia (Lugli, 1957, p. 279; Campelli, 1935, p. 10 i s.), Tarquinia (Lugli, 1957, p. 276; Romanelli, 1947, p. 206), Paestum (Lugli, 1957, p. 293), Pompeia (Lugli, 1957, p. 295), etc. A totes aquestes ciutats trobem muralles amb reompliment de terra entre dos paraments de carreus escairats, ara bé, no presenten murets transversals dins la seva estructura. Aquesta tècnica és considerada pels autors com una innovació atribuïble a la poliorcètica grega, ràpidament assimilada pels etruscs; com a tal la trobem representada a les ciutats de Bolsena (Bloch, 1950, p. 65; Bloch, 1947, p. 480; Lugli, 1957, p. 277), Nàpols (Gabrici, 1951; vol. XLI, p. 533 i s.; Lugli, 1957, p. 299), Eurialo (Lugli, 1957, p. 286 i s.), Fiume (Lugli, 1957, p. 176), Aquileia (Lugli, 1957, p. 176), etc.

Veiem, doncs, com el tipus constructiu de la muralla de Guissona té uns precedents clars dins el món clàssic (i que es remunten cronològicament àdhuc fins als segles V-IV aC), però al mateix temps es pot fer un paral·lel amb el IV període d'utilització de l'*opus quadratum* establert per Lugli (1957, p. 314), que data entre el 121 aC i el 36 aC. Hi ha diverses qüestions que cal plantejar-se respecte a aquesta classificació de la muralla; la primera i principal és la derivada del fet que, en aquest període, el rebliment entre paraments es fa amb *opus caementicium*, mentre que en el cas que aquí es dona no hi ha cap tipus de morter que uneixi les pedres. Creiem, referint-nos al que acabem d'exposar, que si bé manca el morter, la idea és la mateixa i que, a més, aquest tipus constructiu ja tenia sòlids antecedents a la península Itàlica. No hem d'oblidar tampoc que la classificació de Lugli, que ja té alguns anys, es va fer pensant en la ciutat de Roma i en la península Itàlica i que, per tant, el que succeeix en ambients provincials no té perquè seguir exactament les normes prescrites per aquest autor, i, menys, en un cas com en el d'una edificació de caràcter militar i en la qual la tècnica de construcció pot obeir a raons que avui dia se'ns escapen totalment.

Un altre fet que cal destacar és el de les mesures dels blocs escairats. Malgrat que tenim ben poques mides de llarg i d'alt, veiem que la majoria de les que s'han pogut mesurar d'ample corresponen plenament a una metrologia executada en peus romans. De setze mesures que es van poder efectuar sobre els blocs de la muralla, catorze coincidien molt aproximadament amb les mesures canòniques dels múltiples del peu. En un cas, corresponia al peu exactament; en sis ocasions, al peu i mig —*sesquipedalis*—; en cinc ocasions la mida era d'un doble peu —*bipedalis*—; mentre que en un sol cop la mida era de tres i de cinc peus. El bloc que servia de suport a la polleguera de la porta nord de la ciutat mesurava un pas de llarg per tres peus d'ample. Tot això mostra que els picapedrers que

van escairar la pedra per a la ciutat devien ser romans o, com a mínim, havien tallat els blocs sota les indicacions d'una persona que dominava la metrologia romana, la qual cosa indica que ens trobem en un ambient fortament romanitzat.

No tenim, ara com ara, gaires paral·lels de muralles d'aquest moment a Catalunya, bàsicament podem parlar de dos exemples: *Baetulo* (Guitart, 1976) i Empúries (Barberà i Morral, 1982, p. 133; Aquilué *et alii*, 1984), encara que n'hi ha altres com Olèrdola (Ripoll, 1971, p. 16) o Girona (Nolla, 1978). En el cas de *Baetulo*, el parament de la muralla és fet amb la tècnica de l'*opus polygonal* (Guitart, 1976, p. 57), dins el tipus IV de Lugli (1957, p. 80-81), (*opus siliceum*). La muralla d'Empúries és construïda en *opus polygonal* (Aquilué *et alii*, 1984). En canvi, la muralla de *Gerunda* presenta un aparell de carreus de pedra sorrenca molt ben escairats (Nolla, 1978, p. 24).

És important d'assenyalar, pel que fa al traçat dels llenços localitzats de la muralla, que un d'ells —el nord— és perpendicular al traçat ortogonal del *kardo* màxim, mentre que el nord-oest presenta un angle proper als 45° respecte a l'altre. Així mateix, cal remarcar que, a l'est de la porta, sembla repetir-se el fet que la muralla s'esbiaixa en 45° respecte a l'eix ortogonal de la ciutat, com demostraria el fet d'haver trobat en aquesta orientació el reblliment de la muralla i el mur de tancament de l'*intervallum*. És interessant de veure com el límit dels camps ressegueix força fidelment aquesta forma (lâm. II).

Tot això ens porta a concloure que, en aquest extrem, la ciutat acabava en una falca amb el vèrtex cap al nord.

El traçat viari d'*Iesso* que s'ha localitzat en aquest punt respon a un esquema ortogonal, orientat seguint els punts cardinals. Aquesta àrea es va utilitzar, com a mínim, fins a mitjan segle II dC.

En un moment determinat, les estructures urbanes de l'extrem nord d'*Iesso* són abandonades, aproximadament entre els segles II i III dC, moment en què es desmunten els trams nord i nord-est del *vallum*. La datació arqueològica d'aquest fet fluctua entre meitat del segle II dC i meitat de la centúria següent.

Un fet inqüestionable és que *Iesso*, durant el baix imperi, no restà abandonada, tal com demostren les troballes. Això sí, sembla que es redueix l'àrea habitada i, probablement, el nucli central devia ser la zona anomenada Capdevila (lâm. I), indret més elevat de la població. A partir d'aquest nucli, durant l'època medieval, la població torna a estendre's, però en comptes de fer-ho cap al nord, ho féu en direcció sud-oest, amb la qual cosa bona part de la ciutat romana ha arribat fins als nostres dies sense restar coberta per edificacions. Aquest fet és important, ja que no hi ha gaires exemples de ciutats romanes a Catalunya sense patir els problemes d'una construcció posterior sobre el mateix terreny.

5. HIPÒTESI DE TREBALL SOBRE LA FORMA URBIS D'IESSO

Hem volgut fer aquest apartat, en finalitzar l'exposició dels resultats de l'excavació d'*Iesso* el 1983, per diverses raons. La primera és perquè creiem que l'arqueologia no ha de limitar-se a la mera observació d'uns fets. Creiem que ha d'ésser capaç, tant com sigui

possible, de suggerir uns models més generals que els que proporciona cada cala. Només això permet, a la llarga, preveure no tan sols el que sortirà en un lloc, sinó assolir també cotes més elevades de coneixement.

Una altra raó que ens impulsa a separar clarament el capítol precedent del present és que mentre que fins ara tan sols s'han ofert raonaments directament derivats de l'observació de les dades, en canvi, ara s'entra en un capítol en què es pressuposa molt més i en el qual algunes de les premisses que s'exposen són de més difícil comprovació immediata. I volem clarificar aquest fet, perquè amb massa freqüència hem vist en publicacions científiques com es posen en un mateix sac les dades comprovades, els raonaments directament inferibles i les hipòtesis més fantasioses per tal de demostrar les opinions de l'autor.

Coneixem els trams nord i nord-oest de la ciutat amb seguretat absoluta, així com el nord-est, que seria simètric al nord-oest. Tenim també una altra dada, no fruit de les nostres excavacions sinó d'antics treballs: coneixem un punt de la muralla, en el costat est de la font de la vil·la, immediatament a l'oest del carrer dels Tints (Garcés *et al.*, 1989, p. 108-124). Aquest punt és de vital importància, ja que mostra un tram que va en direcció nord-sud i que, per tant, serà el tram oest de la muralla. Si perllonguem aquest punt i el tram que ens ha proporcionat l'excavació, tindrem complert un dels extrems de la ciutat.

A partir d'aquest moment, podem tractar de reconstruir la *forma urbis* amb les dades de què disposem. Per fer-ho, però, (i d'aquí el caràcter hipotètic de les deduccions), hem de pensar en una ciutat amb una planta simètrica, de manera que per desdoblament cap a l'est i cap al sud poguéssim obtenir-ne la forma.

Tenim un eix de simetria molt clar en sentit est-oest. Es tracta del *kardo* màxim. Si perllonguem el *kardo* des de la porta de la ciutat romana vers l'interior, veurem que coincideix molt aproximadament amb el traçat de l'Arrabal Coma, que segueix el traçat de la muralla medieval (Garcés *et al.*, 1989, p. 108-124) i, si el continuem allargant, veurem que coincideix exactament amb el recorregut de la carretera de Cervera. Si el perllonguem vers el nord, veurem que s'hi sobreposa el Camí del Cementiri. Tindríem, doncs, una ciutat que, entre el *kardo* i el seu costat nord, faria aproximadament dos *acti* i que, per tant, l'ample total (en el cas suposat de ser simètrica) seria d'uns quatre *acti* (lám. IV).

Per poder deduir la llargada de l'eix nord-sud disposem d'altres elements. Es tracta del punt més elevat de la vil·la, on precisament en l'actualitat hi ha una plaça i no fóra gens estrany que aquesta fos la supervivència del fòrum d'època romana. Una altra dada ens fa costat: es tracta del carrer de Sant Sebastià, que ve a donar directament al centre de la plana (si el perllonguem) i, a més, és perfectament perpendicular a l'eix que marca el *kardo*, per la qual cosa suposem que pot ésser la perdurabilitat del *decumanus*. Hi ha, a més, un fet que ens inclina a abonar la teoria de la supervivència de la plaça i del vial des d'època romana: si mesurem la distància des de la porta de la ciutat fins aquest punt, dóna la mida de l'ample de la ciutat, la qual ja hem deduït abans. Per tant, si doblem aquesta mida, tindríem una ciutat rectangular amb els angles retallats aproximadament en un angle de 45° i amb una àrea de 6,8 hectàrees (Garcés *et al.*, 1989).

Les ciutats de planta rectangular són abundants en el món romà i fóra innecessari d'enumerar-les totes, tot i que es poden veure a Chevallier (1974). En el cas de Catalunya, tenim dues ciutats romanes de planta aproximadament rectangular datades en

aquesta època: són un altre cop Empúries (Aquilué *et alii*, 1984) i *Baetulo* (Guitart, 1976).

En el cas d'Empúries, tenim un lleuger xamfrà a l'angle sud-oest (Barberà i Morral, 1982; Aquilué *et alii*, 1984), potser originat per necessitats defensives. El cas de *Baetulo* és diferent, ja que presenta una planta més trapezoidal. De totes maneres, tenim un paral·lel força significatiu d'època augusta a Catalunya. Es tracta de *Barcino*, la qual presentaria una similitud formal força gran amb aquesta planta (Granados, 1984). El fet del xamfrà estaria causat, en el cas de Barcelona, pels accidents geogràfics; en el cas de Guissona, no ho sembla, però hem de tenir en compte que tampoc no hi ha cap estudi sobre paleotopografia del territori immediatament circumdant de la ciutat.

No hi ha, en definitiva, cap dada concloent sobre la *forma urbis* d'Iesso, car és sabut que poden haver-hi tota classe d'irregularitats en la planta d'una ciutat romana i que, de fet, es poden elaborar altres hipòtesis diferents sobre aquesta, atesa la topografia del terreny.

Per tant, creiem convenient d'aturar-nos en aquest punt, deixant plantejada la qüestió i esperant que futures investigacions puguin resoldre els problemes plantejats.

NOTA POST SCRIPTUM

Des de la data de la nostra intervenció s'han efectuat altres treballs arqueològics al nucli antic de Guissona, i destaca una excavació programada als mateixos solars on es va fer l'actuació del 1983 (Anuari, 1993; Contreras *et alii*, 1993). Al mateix temps, s'han realitzat diversos treballs científics sobre Iesso, com una memòria de llicenciatura (Hernández, inèdit) i una tesi doctoral (Pera, inèdit). Aquests treballs han servit per aprofundir el coneixement d'Iesso, oferint unes visions sobre la ciutat i, en especial, sobre la seva *forma urbis*, treballs als quals remetem els lectors interessats a ampliar aquest aspecte de la comunicació.

ANUARI. «Intervencions a Iesso (1982-1989)». A: *Anuari d'intervencions arqueològiques a Catalunya. Època romana. Antiguitat tardana. Campanyes 1982-1989*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1993, p. 189-199

CONTRERAS [et alii]. «Resultats de les darreres intervencions arqueològiques a la ciutat de Iesso (Guissona, La Segarra)». A: *Tribuna d'Arqueologia 1991-1992*. Barcelona, Generalitat de Catalunya, p. 79-86

HERNÁNDEZ, C. *Estudi arqueològic d'una ciutat romana de l'interior de Catalunya*. Tesi de llicenciatura. UAB, 1989. [Inèdit]

BIBLIOGRAFIA

- ALMAGRO, M. «Los campos de urnas en España». A: MENÉNDEZ PIDAL. *La España de las invasiones célticas. Historia de España*. Tom. I Vol. II. Cap. III. 1952, p. 141-240.
- AQUILUÉ, X.; MAR, R.; NOLLA, J. M.; RUIZ DE ARBULO, J.; SANMARTÍ, E. *El fórum romà d'Empúries (Excavacions de l'any 1982)*. Barcelona: Diputació de Barcelona; IPA, 1984.

- BALIL, A. «Las ideas urbanísticas en época augustea». A: *Symposium de Ciudades Augusteas*. Saragossa, 1976, p. 29-78
- BARBERÀ, J.; MORRAL, E. «La porta sud de la muralla de la ciutat d'Empúries (Campanyes 1972-1975)». *Ampurias* [Barcelona], 44 (1982), p. 133-135.
- BELTRÁN, A. «Caesaraugusta». A: *Symposium de Ciudades Augusteas*. Saragossa, 1976, p. 219-262.
- BELTRÁN LLORIS, M. «Arqueología e Historia de las ciudades antiguas del Cabezo de Alcalá de Azaila (Teruel)». A: *Monografías Arqueológicas*, XIX. Saragossa, 1976.
- BLAJOT, M.; GRANADOS, J. O.; JULIA, M.; PUIG, F.; SOLIAS, J. M. «El poblamiento de la zona sur de la Layetania litoral en época ibérica y romana». A: *I Congreso de Relaciones entre asentamientos*. Vol. 2. Terol, 1984, p. 93-110.
- BLANCHET, A. *Les enceintes romaines de la Gaule*. Brionne: Ed. Gérard Monfort, 1907.
- BLÁZQUEZ J. M. «Ciudades hispanas de la época de Augusto». A: *Symposium de Ciudades Augusteas*. Saragossa, 1976, p. 79-136.
- BLOCH, R. *Une campagne de fouilles à Bolsena*. CRAI, 1946-1947, p. 480 i s.
— «Volsini etrusque. Essai historique et topographique». A: *Mélanges Archeologiques et Histoire de L'École Française à Rome*. 1950, p. 53-123.
- CAMPELLI, V. «Cività murata di Perugia». A: *Rivista Istituto Archeologico e Storia dell'Arte*. 1935.
- CAMPS CAVA, E. «La Plana de Guissona: una comarca arqueològica». *Ilerda* [Lleida], XXIV (1960), p. 41-51.
- CAMPS CAVA, E.; SANTAULARIA PUJOL, J. *Guissona*. Barcelona: J. Santaularia, 1982.
- CARANDINI, A. *Atlante delle forme ceramiche. Vol. I: Ceramica fine romana nel bacino mediterraneo*. Testo e tavole. Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana, 1983.
- CASAS, J.; NOLLA, J. M. *Carta arqueològica de les comarques de Girona. El poblament d'època romana al NE de Catalunya*. Girona, 1983.
- CHEVALIER, R. «Citè et territoire. Solutions romaines aux problemes de l'organisation de l'espace. Problématique 1948-73». A: *Ausstieg und Niedergang der römischen Welt*, II, princ. 1. Berlín; Nova York, 1974, p. 649-788.
- COARELLI, F. *Dintorno di Roma* (Guide Archeologiche Laterza). Roma; Bari: Laterza, 1981.
- COLOMINES, J. «Poblado ibérico de Guissona». *Ampurias* [Barcelona], III (1941), p. 35-38.
- DUBY, G. *Histoire de la France urbaine. La ville antique*. Ed. de Seuil, 1980.
- ESTEVE, J. *València, fundación romana*. València: Universitat de València, 1978.
- GABRICI, E. *Contributo archeologico alla topografia di Napoli della Campania*. Vol. XLI. Monumenti Antichi dei Lincei, 1951.
- GALLART, J.; GASSO, M.; SANMARTÍ, M.; SANTACREU, F. *Guissona-Iesso 1983. Catàleg de l'Exposició Guissona-Iesso, 1983*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat i Ajuntament de Guissona, 1983.
- GARCÉS, I.; MOLIST, N.; SOLIAS, J. M. «Les excavacions d'urgència a Iesso (Guissona, La Segarra). Excavacions arqueològiques d'urgència a les comarques de Lleida». *EAC* [Barcelona], núm. 9 (1989), p. 108-124. [Generalitat de Catalunya]
- GRANADOS, J. O. *La primera fortificación de la Colonia Barcino*. BAR, 1984.
- GUITART, J. «Baetulo. Topografía arqueológica. Urbanismo e Historia». A: *Monografies Badaloneses*, I. Museu de Badalona, 1976.
- GUITART, J.; PREVOSTI, M. «Guissona». A: *Excavacions arqueològiques a Catalunya en els darrers anys*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1982, p. 365-366.
- HAUSCHILD, T. *Arquitectura romana de Tarragona*. Publicacions de l'Excel·lentíssim Ajuntament de Tarragona, 1983.
- HÜBNER, E. *Corpus Inscriptionum Latinarum*. Vol. II. 1866, p. 539.

- LAMBOGLIA, N. «Per una classificazione preliminare della ceramica campana». A: *Atti del I Congresso Internazionale di Studi Liguri*. Bordighera, 1952, p. 139-206.
- LARA PEINADO, F. *Epigrafia romana de Lérida*. Lleida: Instituto de Estudios Ilerdenses, 1973, p. 117-147.
- *La religión y el culto romanos en las tierras de Lérida*. Càtedra de Cultura Catalana Samuel Gili i Gaya. Lleida: Instituto de Estudios Ilerdenses, 1976.
- LUGLI, G. *Tecnica edilizia romana*. Vol. I i II. Roma: Ed. Giovanni Bardi, 1957.
- MADOZ, P. *Diccionario geográfico, histórico y estadístico de España*. Vol. 9. Madrid, 1849, p. 136.
- MAGNANI, E; REBECCHI, F.; STRAZZULLA, M. J. *Guide Archeologiche Laterza. Emilia. Venezia*. Roma; Bari: Gius Laterza & Figli Sa, 1981.
- MALUQUER DE MOTES, J. «Cerámica de Saint Valentin en Ullastret (Gerona)». A: *Miscelánea Arqueológica*, vol. I. XXV Aniversario Cursos de Ampurias. Barcelona: Diputació de Barcelona; IPA, 1974, p. 411-437.
- MARINER, S.; PITA, R. «Lápida funeraria de Servilia Prepusa a su hija Lesbia, hallada en Guissona (Lérida)». *Archivo Español de Arqueología* [Madrid], 40 (1967), p. 60-68.
- MARTÍN, R. «Dos ejemplares de coroplastia ibérica hallados en Guissona (Lérida)». *Ampurias* [Barcelona], XXII-XXIII (1960-1961), p. 294-296.
- MEZQUIRIZ, M. A. *Terra Sigillata Hispanica*. València: The William L. Bryant Foundation, 1961.
- MOREL, J. P. *Céramique campanienne: les formes*, vol. I: texte, vol. II: planches. Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et Rome, 1981.
- NOLLA, J. M. *La ciudad romana de Gerunda*. Resumen de tesis doctoral. UAB, 1978.
- PÉREZ ALMOGUERA, A. «En torno al estatus de Ilerda». *Ilerda* [Lleida], núm. XLV (1984), p. 209-215.
- PREVOSTI, M. a) *Cronologia i poblament a l'àrea rural d'Iluro*. Mataró, 1981.
- b) *Cronologia i poblament a l'àrea rural de Baetulo*. Badalona, 1981.
- RIPOLL, E. *Olèrdola. Historia de la ciudad y guía del conjunto monumental y museo monográfico*. Guías núm. 2. Barcelona: Diputació de Barcelona; IPA, 1971.
- ROMANELLI, P. *Le mura di Tarquinia*. Notizie Scavi, 1947.
- RUIZ ZAPATERO, G. *Los campos de Urnas del Nordeste de la Península Ibérica*. Publ. UCM, 1985.
- SANMARTÍ, E. «El taller de las pequeñas estampillas en la Península Ibérica». *Ampurias* [Barcelona], XXXV (1973), p. 135-173.
- «La cerámica campaniense de Emporion y Rhode». A: *Monografías Ampuritanas*, IV. Barcelona, 1978.
- SANMARTÍ, J. (inèdit). *El urbanismo romano en el África del Norte*. Memòria de llicenciatura. UB, setembre 1980.
- SANMARTÍ, M. «Les arrels de la vila de Guissona». A: CAMPS CAVA, E.; SANTAELARIA, J. *Guissona*. Guissona, 1982, p. 23-65 i 451-481.
- SOLIAS, J. M. (inèdit). *El poblament del curs inferior del Llobregat a l'època romana*. Tesi de llicenciatura. Barcelona: UB.
- TARRADELL, M. «La romanització». A: *Història de Catalunya*. Barcelona: Ed. Salvat, 1978, p. 221-222.
- VIVES Y ESCUDERO, A. *La moneda hispánica*. Tomo II. Madrid: Real Academia de la Historia, 1924.
- WARD PERKINS, J. B. *Cities of ancient Greece and Italy. Planning in Classical Antiquity*. Londres: Ed. Sidgwick and Jackson, 1974.